

Українська мова і література

Передплатний
індекс 68838

№ 10, 2015

в школах України

Програма
з української літератури
для загальноосвітніх навчальних
закладів на 2015 – 2016
навчальний рік, 8 – 9 класи

Українське слово у вимірах
сьогодення
Рекомендації з найскладніших
уживань та проблемного
правопису слів. Продовження

«Студія «Театральна кав'ярня»:
невідомий Марко Кропивницький.
Шлях корифея до слави

Мово моя українська
Сценарій виховного заходу
для учнів старших класів
до Дня української писемності
та мови

ДЕТАЛЬНІШЕ НА PEDPRESA.UA

ВИДАВНИЦТВО
**ПЕДАГОГІЧНА
ПРЕСА**
Державне інформаційно-виробничє підприємство

З ОФІЦІЙНИХ ДЖЕРЕЛ

Програма з української літератури для загальноосвітніх навчальних закладів на 2015 – 2016 навчальний рік. 8 – 9 класи

3

НАУКА – ШКОЛА: МОВОЗНАВЧІ РОЗВІДКИ**Лариса КРАВЕЦЬ**

Лінгвістика тексту і текстологія – дві філологічні науки

16

37

Олена ГОЛИК

Чи важкий шлях до радості?

*В. Винниченко. Оповідання**«Бабусин подарунок».**Збірка «Намисто».**Українська література, 6 клас*

37

КОНСУЛЬТУС МОВОЗНАВЕЦЬ**Катерина ГОРДЕНСЬКА**

Українське слово у вимірах сьогодення.
Рекомендації з найскладніших уживань та проблемного правопису слів. Продовження

20

43

НА ДОПОМОГУ ВЧИТЕЛЕВІ СЛОВЕСНИКУ**Ірина НЕБЕЛЕНЧУК**

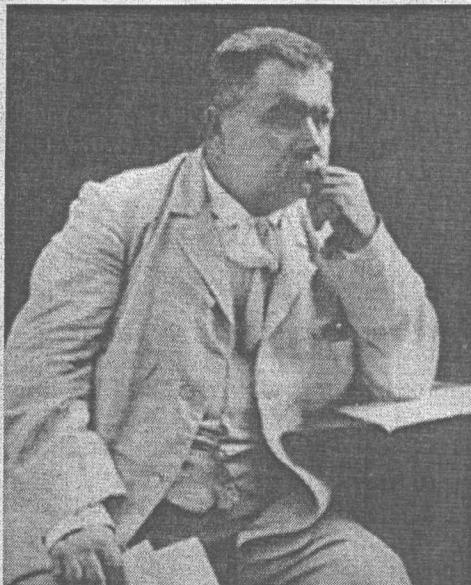
Кольористика як один із засобів формування навчально-дослідницьких умінь учнів у процесі роботи над повістю М. Гоголя «Тарас Бульба»

22

48

Юлія АХМЕДОВА

«Студія «Театральна кав'ярня»: невідомий Марко Кропивницький. Шлях корифея до слави

27

52

ПРОФІЛЬНЕ НАВЧАННЯ**Наталія РЯБОВОЛ**

Ефективні форми навчання морфеміки і деривації майбутніх учителів української мови

49

Наталія СКИБУН

Лінгводидактичний аспект формування професійної мовленнєвої компетентності фахівців туристичного профілю

52

СКАРБНИЧКА ЛІНГВІСТИЧНИХ МІНІАТЮР**Ірина САЄВИЧ***Казка «М'який знак»*

56

ПОЗАКЛАСНА РОБОТА**Валентина АЛЕКСАНДРОВА**

Мово моя українська.

Сценарій виховного заходу

для учнів старших класів

до Дня української писемності та мови

57

РЕЦЕНЗІЇ ВІДГУКИ**Наталія ЗАЙДЛЕР**

«А ми були, є й будемо завжди».

Пророчі «принесини» Миколі Невидайла

61

Дар'я ГАВРИЛОВА, Аліна БІЛЕЦЬКА

Нариси з історії України –

від прадавніх літ до сучасності.

Буквар патріота України. Публіцистика

63

МЕТОДИЧНА МАЙСТЕРНЯ СЛОВЕСНИКА**Валентина ВЕКШИНА**

Другорядні члени речення.

Українська мова, 5 клас

34

МОВО МОЯ УКРАЇНСЬКА

СЦЕНАРІЙ ВИХОВНОГО ЗАХОДУ ДЛЯ УЧНІВ СТАРШИХ КЛАСІВ ДО ДНЯ УКРАЇНСЬКОЇ ПИСЕМНОСТІ ТА МОВИ

Валентина АЛЕКСАНДРОВА, старший викладач кафедри української мови Гуманітарного інституту Київського університету імені Бориса Грінченка

Мета:

- формувати розуміння того, що українська мова – наш скарб, без якого не може існувати ні народ, ні Україна як держава; розширювати знання про красу і багатство української мови; ознайомити учнів з українськими обрядами і звичаями; пробуджувати почуття національної гідності;
- виховувати любов до рідної мови, рідного краю, його традицій, почуття поваги до всього свого, українського, бажання розмовляти рідною мовою.

Обладнання. Вишивані рушники, хліб, калина, малюнки герба, прапора України, портрет Т. Г. Шевченка, плакати «Без мови рідної, юначе, й народу нашого нема», «Пісня – душа народу», «Кажуть, дитино, що мова наша – солов'їна».

ПЕРЕБІГ ЗАХОДУ

Ведучий. Любі друзі! Шановні гості! Сердечно вітаємо всіх зі Святом української писемності та мови!

Кожен народ постав тоді, коли усвідомив себе в рідному слові, духовно зміцнів і утверджився в культурі, основою якої була і залишається мова, народні традиції.

Ведуча. Кожна епоха приносить людству свої винаходи. Найбільшим здобутком людства було письмо. Виникнення письма має надзвичайно важливе значення в історії будь-якого народу. Це одне з найстотніших знарядь культури, яке в просторі і часі розширяє функціонування мови.

Ведучий. День української писемності та мови, що відзначається на державному рівні, став традиційним всенародним святом, туртует всіх українців на шляху відродження духовних цінностей, розвитку культури і мови нашого народу.

6 листопада 1997 року було підписано Указ Президента України, у якому говориться: «На підтримку ініціативи громадських організацій та з урахуванням важливості ролі української мови в консолідації суспільства постановлюю: "Установити в Україні День української писемності та мови, який відзначати щорічно 9 листопада в день вшанування пам'яті Преподобного Нестора Літописця».

Ведуча. ХХІ століття – надзвичайно бурхливий час. Неспинне колесо історії крутить

ся з особливою швидкістю. І головне для нас, щоб людина в цій круговерті не втратила себе, своїх коренів та надбань минулих поколінь. З усім цим нас пов'язує рідна мова, бо тільки вона і є тим місточком, який єднає минуле з сьогоденням, а сьогодення з майбутнім.

Ведучий. Ще раз зі святом вас, шановні добрідії, зі святом, шанувальники рідного слова. Корені українського слова проросли з найдавніших діалектів праслов'янських племен, ряснimi пагонами розвинулися в часи Давньоруської держави. Древнє слово квітами-перлами розцвітало у найдавніших пам'ятках культури Київської Русі, у полемічних творах, у красному письменстві різних часів.

Ведуча. Хоч на порозі вже ХХІ ст., але не будемо цуратися наших пращурів – синів Дажбога... Те, що наші пращури мали писемність, усвідомлює кожна мисляча людина..., і святе покликання дивом уціліло пам'ятки «Велесової книги» – повернути нас до джерел великої індо-європейської нації.

Ведучий. Дерев'яні книжки... Кому з нас не перехоплювало подих при думці, що можемо коли-небудь почитати дерев'яну книжку! Хоча нині вже й не кожна людина здатна збагнути з'язок отого стародавнього з дерев'яним. Насправді ж дерево, древо, древній – слова одного кореня, а коріння наше таке глибоке, що осягнути його сьогодні може далеко не кожен. А дехто вважає, що й не обов'язково це робити...

Те, що писемність на Русі існувала ще до Кирила й Мефодія, відомо не всім. Незважаючи на це, вона була. Явлення «Велесової книги» з небуття є живим свідченням існування писемності ще до Х ст.

Ведуча. Рідна мова – це мова, що першою засвоюється дитиною і залишається зрозумілою на все життя. Рідною прийнято вважати мову нації, мову предків, яка пов'язує людину з її народом, з попередніми поколіннями, їхніми духовними надбаннями.

1 читець.

Мова моя українська,
Батьківська, материнська,
Я знаю тебе не вивчену =

*Просту, домашню, звичну,
Не з-за морів покликану
Не з словників насмикану.*

2 читець.

*Ти у мені із кореня,
Полем мені наговорена,
Дзвоном коси накована,
В чистій воді смакована,
Болем очей продивлена,
Смутком багать продимлена,
З хлібом у душу всмоктана,
В поті людським намокнута,
З кров'ю моєю змішана,
І аж до скону захищена.*

(Пісня «**Не спи, моя рідна земля**», слова й музика Сергія Фоменка).

Ведуча. Вашій увазі пропонуються думки із книжки «Історія українського письменства» українського літературознавця, мовознавця Сергія Єфремова. Як актуально звучать вони в наш час.

3 читець. ... Мало якому народові в світі доводилось переживати трагічнішу, нещаднішу долю, як та, якої зазнав за своє історичне життя український народ. Вийшовши на історичну арену зі свіжими молодими силами, він витворив був оригінальний політичний лад, заклав початки власної культури, дав зародки багатого письменства. Коли б була добра змога й виробляти та розвивати все те, що в давнину народ наш мав у гарних зародках, то тепер він був би, може, одним із найкультурніших народів у світі, достойним товаришем у спілці культурний націй. Але не так воно склалось. Протягом тривалої й нерівної боротьби мусив стати гноем, на якому сусіди культивували й виховували свої здобутки.

4 читець. І от сталося те, що сталося. Усе розгубив був український народ на довгому і важкому своему шляху до теперішнього становища: політичну самостійність і економічні дістатки, своє право й освіту, свої закони й суд, свою школу й інтелігенцію... Ім'я навіть своє втратив у безупинній боротьбі за національну індивідуальність, зробився нацією без прізвища, нацією просто «люді», ще гірше – нацією «дядьків»... «Чудний наш народ, – дивувався Володимир Винниченко, – і сильний, і сумний... Мав герой – і ніхто іх не знав... Усе життя любив волю – і все життя жив рабом... Утворив багатство пісні – і сам її не знає...»

5 читець. І тільки один лишився йому, дивному цьому народові, скарб од далеких прадідів. Цей скарб єдиний – то рідна мова й рідне письменство, тією мовою писане: обое – як вираз його духовної істоти, як символ його опрічності,

як пам'ятка од минулого й надія на прийдешні – щасливі вже часи...

Так, тільки мова з письменством і залишилась у народу нашого і з ним у всіх його злигоднях; сама вона була і є тим живчиком, що кидався й тріпотів без упину в занепалому організмі народному, показуючи, що живий ще той народ. І жити він хоче, і жити він буде...

6 читець. Тільки вона розгонила по жилах народів свіжу кров – справедливій світ освіти й свідомості, людської й національної, лише вона залишилась пам'яткою його колишньої слави й невмирущою надією майбутнього розквіту. І тому рідне письменство – єдине тепер добро у нашого народу й єдиний показник, певний і нехібний, його справжнього життя. Хто хоче про народ наш дізнатись – ніде йому матеріал брати, oprіч письменства: до письменства й треба звертатися, щоб про долю народу дізнатися.

1 читець. Історія письменства українського – це вагома частка духовного життя народного, що дає найвагоміші докази національної індивідуальності народу, його безперечного права на існування й розвиток, його самостійності серед інших, близьких і далеких, народів. Народ, що витворив своє письменство, народ-творець, не може вже бути сирою етнографічною масою: він прокидається вже до свідомого життя і письменства стає йому за ту зірницю, що про близьке світло сонця сповіщає.

2 читець. Коли український народ циркулярами було викреслено зі списку живих націй, коли над ним у диких пущах нашого лихоліття чинено вбивчі заходи, а він через несвідомість свою навіть голосу проти цього не подавав – тоді приходить письменство і перед усім світом промовляє – свідчить за свій народ.

3 читець. І хоч глибока рана ятриться на тілі народному, та не смертельна вона, і коли вже її викрито, то й ліки на неї знайдуться, – ота вода живуща й цілюща, що вертає силу і життя. Такими ліками, чарівною тією водою знову ж стало нам рідне письменство: на самих скаргах та на свідченні проти лихих на рідний народ замірів воно не обмежилося.

4 читець. Разом воно стало й до великої творчої роботи: з темряви воно підіймає народ до світла, наділяє його свідомістю, показує йому країні стежки в житті, доцільнішу трату своєї сили і, що найголовніше – усім загалом і кожному зокрема без упину проказує: не парієм будь і не попихачем світовим, а людиною, шануй себе, і чужого научайся, та і свого не цурайся!

5 читець. Так, письменство стало нам тією калиновою сопілкою, що розказала світові про нашу криваву рану, оглухлим повертало здат-

ність чути і стало за могутню підйому нашого національного воскресіння.

Ведучий. Воскреснемо, брати і сестри, бо земля наша хоч і розіп'ята на хресті історії, але жива!

Ведуча. Воскреснемо! Бо ми живемо на цій Богом даній землі як народ, і рідне небо усміхається нам із своєї високості!

Ведучий. Воскреснемо! Бо світить нам у віки пророцтво Тараса «Не вмирає душа наша, не вмирає воля!»

Ведуча. Немає кращого неба, ніж небо України, немає кращої землі, ніж наша Україна!

Ведучий. А через усю Україну, посеред ще-дротних степів і ланів широкополих пливе Дніпро-Славутич, мов та осідана народом голуба стрічка в русій косі, що спадає аж до пояса, – історичний символ і образ України.

До вашої уваги **вірш** Олексія Дмитренка «Тече Дніпро».

1 читець.

Тече Дніпро у Бога під крилом,
В Дніпрі тім – доля цілого народу...
Ріка – коріння дерева,
Що в крону потягло
Джерел стовічних
Чистоту і вроду.
Які меді на золотих устах історії!
Яке криниць відлуння сонцеблизне!
Хоч брат не раз справляв
По брату тризну,
І в'яла зав'язь – червлена, пуста...
Де зникла Русь?
Де витік у ріки –
В чужім болоті?
В затінку берези?..
Де сокіл винзорий, що з руки
Злетів і жертву смертю проповізив?

Означ мені початок і кінець.
Пробач сум'яття духу і вагань –
Чи ж бо ставав мій пращур під вінець
В месопотаміях. А чи в долинах Гангу?

Відкрий, мов очі, таїну зела,
Що на волах в чужинах мандрувала.
Як хвиля півночі, все на шляху мела
І гнала орія за дикі перевали.

В спекотах там мій мудрий хлібодар –
Te, може, в снах колись
Комусь насниться
(Його, о доле землеробська, привітай) –
Посіяв латочку провіщої пшениці.

Вродило золото! Дорожче всіх чудес,
Воно народ мій знаний згуртувало,
Й через вікі він не пропав, не щез,
На мажах знов потягся до перевалів.

За талими льодами, у степи,
Ще молоді й дзвінкі в рясній росині...
Святий Дніпро сльозою він скропив –
Й чернозему вернув космічні сили.

2 читець.

Ми не прийшли. Ми завжди тут були,
На цій землі родючій України.
Орали землю, сіяли, жили,
Свої пісні співали солов'їні.

3 читець.

Тут душі наших предків долілиць
І зараз пролітають над землею,
І воду п'ють з джерел святих криниць,
Й живуть, й співають, й мріють з нею!

Ведуча. Світ починається зі Слова, й Україна починалася зі Слова.

Слово, як плуг, орало правічний переліг життя, із черноземної скиби й виростали кобзарі, прозайки, поети, і в кожного на устах в час недолі і радості була своя, але одна молитва – Україна!

Ведучий. Слово, як собор, і в його святості палахкотять, як свічки, праведні душі поетів, і з блакитного купола благословляє нас небо, і хоралом віри зливаються всі голоси наших предків і сущих в одну молитву – Україна!

4 читець.

Кажуть, вчлисісь жерці, щоб ми розум свій мали,
А що в нас узяли – те від нас заховали:
Звідки йдем, звідки слава у племені й роді...
Чи ж невігласи ми нетямущі та й годі
І пребудем отак до кінця, до могили,
В незнанні – наче бороди нам поголили?
То чи маєм стидатися, як не маєм причини,
Перед ворогом нашим за слова свої й чини?

5 читець.

Вірмо власним словам, що у нашому розумі й серці,
А не тій похвальбі, що до січі племутуть

чужоземці...

...А вже ранок іде – його вісник он скаче
у Сварзі:
I ми славим Богів, і ми молим погибелъ на вразі:
Ta бо Суренж огречена – се од вісника мова –
I там грецькі Боги, а не наші Богове...
A ми твердістю й крістю на Русі

постанемо –

Аби орди були та й ненадового раді,
Аби знали вони, які руси насправді,
Перемога чия: а чий низ, а чий верх...
...і в землі нові одійшов Гуларех.

Ведуча. Отже, те що наші працури мали писемність, це вже не гіпотеза, це історична правда, яка міститься у віковічних надбаннях українського народу.

2 читець. Микола Луків, вірш «Як хліб...»

Я так люблю, я так люблю тебе,
Моя співуча українська мово!
В тобі шумить Полісся голубе
І дужо хвили гомонять Дніпрові.

В тобі живе карпатська височиня,
Що манить у незвідане майбутнє,
І степова безкрайя широчиня,
І кобзарева дума незабутня.

Пісні дівчат, налиті колоски,
Янтарної пшениці кучугури...
Ти – сплав мільйонів серць палкіх,
Що пережив і найлютіші бурі.

Ти, рідна мово, чиста, як роса,
Цілюща й невичерпна, мов криниця.
Святиня наша, гордість і краса,
Ти – розуму народного скарбниця.

Як легко йти з тобою по землі
І підставлять вітрам лиць відкрите!
Для мене ти – як і насущний хліб.
Без тебе я не зміг би в світі жити.

3 читець. Юрій Мушкетик, «Український зорепад».

У променях сонця дотлівають хмари. Вже не буде теплих днів, не цвістимуть квіти, сонце не прилікатиме по-літньому. І вже дзвенить у височині печальна струна, нагадує, що все летить на невидимих крилах і все має кінець.

Восени я часто дивлюсь увечері на темносинє небо, на маленькі, перші, рідкі, неначе розвішані недбалою рукою, зорі. Вони схожі на яблучка на вітті здичавілих яблунь. Ось одна зоря зірвалася й шугонула за темний ліс...

Зорепад шумує в наших жилах, український зорепад. Він тільки в нас такий. Таємничий дощему в серці величний.

4 читець.

То наші стражденні предки шугають у безвість, у вічність, щоб постати в нас печальними і вічно одинокими, як одірвані од небозводу зорі. Тільки українцеві дано це відчуття, тільки його гнітить підозра і гірка незгасима тута.

Людина, яка не ввібрала в себе сивого зорепаду й цвіту калини, яка не відчула на своїх губах смаку вишні, якій не вдарив у серце на світанку перепел, не може бути українцем. І поки на небозводі горітиме хоч одна зірка, а на землі залишиться хоч один перепел, Україна не згасне.

5 читець. Сергій Плачинда, «А мова, як море».

Мово рідна! Ти – як море – безконечна, могутня, глибинна. Котиши і котиши хвилі своїх лексиконів, а ім немає кінця-краю. Красо моя! В тобі мудрість віків і пам'ять тисячоліть, і зойк матерів у годину лиху, і переможний гук лицарів твоїх у днину побідну, і пісня серця дівочого в коханні своїм, і крик новонародженого; в тобі, мово, неосяжна душа народу – його щирість і щедрість, радощі й печалі, його труд і піт, і кров, і сміх, і бессмертя його. Арфо серця мого! Люблю зажуру пісень твоїх. Скарбе мій єдиний, з тобою я найбагатший. Твердине моя, і захисток, і гордість, і розрада у годину смутку.

6 читець.

Світлоносна! Ти завжди вабиш, чаруєш, кличеш на теплі й могутні хвилі свої. І я вірний і вічний юнга твій; єдина печаль проймає, що не вистачить життя, аби переплисти твій мовний океан. Бо ти є Вічність. Ти є Правда, Добро і Краса народу нашого. Тож такою і будь вічно, мово рідна!

(Пісня «Рідна мова», слова Олексія Демиденка, музика Валентина Касьянова).

Ведучий. Вадим Крищенко, «Хай святиться ім'я твое»

На просторах земних
І у мене є місце,
Де родився і зріс,
Де радів, як мали.
Де б не був, де б не жив –
Звусь лише українцем,
Охрестили так Бог
Й предковічна земля.

Ведуча.

Хай святиться ім'я твое,
Краю мій милій,
Там, де гори і доли
В переплетенні рік.
Хай Господь посилає нам
Мудрості й сили
І хранить Україну –
Нині, прісно й вовік!